

τὴν ἐπιγραφὴν Praefectus classis et orae maritimae. Ex senatus consulto.¹

Ἄν δὲ νῦν ἀναλογισθῇτε ὅτι μία τῶν ἐπικρατεστέρων ἐρμηνειῶν τῆς φοβεράς τοῖς ναυτιλλομένοις Σκύλλης, παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ νεωτέροις, ἦτο καὶ εἶναι ὅτι αὕτη ἦτο ἀλληγορικὴ παράστασις τῆς ἐν τῷ στενῷ τῆς Σικελίας ἀσκουμένης ἀπὸ παναρχαίων χρόνων πειρατείας,² τῆς μαστιζούσης τὴν μεγάλην ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς καὶ

des Médailles Contorniates pl. XIII, 11 13.—Sambon, Catal. de monn. rom., et de médailles Contorniates, Μιλῶνον 1898 pl. IX, 1158 καὶ XVI, 1274.—Imhoof-Blumer καὶ O. Keller, Tier- und Pflanzenbilder auf Münzen, pl. XIII, 6, κτλ.). Ὅτι ὁ κατασκευάσας τὸν πεσσὸν τοῦτον οὐδεμίαν σχέσιν ἐφαντάζετο μεταξὺ Ἀλεξάνδρου καὶ τῆς ὀμηρικῆς ταύτης Σκύλλης δεικνύει τὸ πλῆθος τῶν διαφορωτάτων μυθολογικῶν καὶ ἐντελῶς ἀσχέτων πρὸς τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον παραστάσεων (ἄρμα Ἥλιου, Ἀπόλλων, Ἀρτεμις καὶ Πύθων, Κυβέλη καὶ Ἄτις, Παρθενόπη καὶ ποταμός, Βελλεροφόντης καὶ Χίμαιρα, ἀρπαγὴ τῶν Σαβινίδων κτλ.), ὡς φέρουσιν ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ὄψεως πολυάριθμοι ἄλλοι μετὰ τῆς προτομῆς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου πεσσοὶ (Cohen ἔ. ἀ., ἀριθ. 18-34). Ἄλλ' ὁ ἀμαθής, ὅσον καὶ εὐφάνταστος λαός, ὁ εὐκόλως δυνάμενος ν' ἀπατηθῇ ἔνεκα ἐνίων ἄλλων ὁμοίων πεσσῶν, ὃν οἱ ὀπίσθιοι, ἐνεπίγραφοι μάλιστα τύποι (OLYMPIAS REGINA, Βουκέφαλος), σχετίζονται πρᾶγματι πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς κυρίας αὐτῶν ὄψεως κεφαλὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐνόμισεν ὅτι ὑπῆρχε σχέσις τις μεταξὺ τοῦ ἐνεπιγράφου ALEXANDER καὶ τοῦ ἀγνώστου, ὡς ἀνεπιγράφου, θαλασσίου τέρατος, οὕτω δ' ἐπλασεν αὐτὸς παραδόσεις, τὰς ὑπὸ τοῦ λαοῦ μας μέχρι σήμερον διασωθείσας, περὶ τῆς Γοργόνας. Τούτων δὲ κέντρον φαίνεται ὅτι εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν σταθμὸς τῶν Ἑλλήνων ναυτικῶν τῆς Μεσογείου, ἡ Κωνσταντινούπολις, ἐν ᾗ ἀκριβῶς ἐκόπτοντο καὶ ἐκυκλοφόρουν οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν λόγῳ πεσσῶν. Πρὸς τοῦτο συμφωνεῖ καὶ ἡ θέσις τῆς πόλεως ταύτης μεταξὺ τῆς Μαύρης Θαλάσσης καὶ τῆς Θάσου, ἐνθα ἐνδιατᾶται κατὰ τὴν παράδοσιν ἡ Γοργόνα.

Ὅτι δ' ἐκ παρερμηνείας τῶν τύπων διαφόρων ἀρχαίων νομισμάτων καὶ μνημείων ἐπλασεν ὁ λαός μας διάφορους εὐρύτατα διαδεδομένας παραδόσεις ἔδειξα ἤδη ἀλλαχοῦ (Διεθνῆς Ἑφημερὶς Νομισμ. Ἀρχαιολογ., τόμ. 8, σελ. 356 κἑξ.: Νεοελληνικαὶ παραδόσεις περὶ ἀρχαίων νομισμάτων. — Ἴδε καὶ τόμ. 15, σελ. 257, τόμ. 14, σελ. 244 κἑξ. Ἡ λαϊκὴ ἐρμηνεία τοῦ δυτικοῦ αἰετώματος τοῦ Παρθενῶνος. Καλλικάντζαροι), προτίθεμαι δὲ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι νὰ δείξω ἐκτενέστερον οἷον πλῆθος ἄλλων ὁμοίων παραδόσεων ἐξεπήγαγεν ἐκ λαϊκῶν παρερμηνειῶν τοιούτων μνημείων, ποῦ μὲν ἀνατρέπων, ποῦ δὲ συμπληρῶν τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν τοῦ γνωστοτέρου τῶν λαογράφων ἡμῶν κ. Ν. Πολίτου.

¹ Babelon, Monnaies de la République Romaine vol. I, p. 352, N° 22 (= εἰκ. 6) et 23. — Grueber, Coins of the Roman Republic in the British Museum, vol. II p. 563 N° 18-20 pl. CXX 13-15.

² O. Waser ἐν Roscher's Myth. Lex. s. v. Skylla Bd. IV, 8, s. 1029 κἑξ.

Ἑλλάδος εἰς Ἰταλίαν, Ἑτρουρίαν καὶ Γαλλίαν ἐμπορικὴν ὁδὸν πρὸς δέ, ἂν ἐνθυμηθῇτε ὅτι ὁ κόψας τὸ ἐν λόγῳ δηναρίον Σέξτος Πομπήιος ἦτο ὁ διασημότερος καὶ φοβερώτερος ἀρχιπειρατῆς τῶν ῥωμαϊκῶν δημοκρατικῶν χρόνων, ἐγκατασταθεὶς μετὰ τὸ 43 π. Χ. εἰς τὸ στενὸν τῆς Μεσσήνης καὶ ἐπὶ ἔτη, μέχρι τοῦ 39 π. Χ., ἀφανίζων τὸ πρὸς τὴν Ἰταλίαν ἐμπόριον, δύνασθε εὐκόλως νὰ ἐννοήσητε ὅτι ἡ ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως τοῦ τότε ἀκριβῶς κοπέντος δηναρίου αὐτοῦ εἰκονιζομένη δισώματος Σκύλλα, οὐδὲν ἄλλο εἰκονίζει ἢ αὐτὸ τὸ ἀκροστόλιον τῆς πρῶρας τῆς ἐπὶ τῆς ἐτέρας ὄψεως τοῦ αὐτοῦ δηναρίου ὑπὸ τὸν Φάρον τῆς Μεσσήνης ἐλλοχευούσης ναυαρχίδος αὐτοῦ. Ὅτι δὲ τὸ ἀκροστόλιον τοῦτο θέτων ἐπὶ τοῦ πλοίου αὐτοῦ ὁ Σέξτος Πομπήιος δὲν ἐκαινοτόμει, ἀλλ' ἠκολούθει ἀρχαιοτέραν ἐγχώριον παράδοσιν, δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τῆς ἡδὴ ὑπὸ τοῦ μυθογράφου Παλαιφάτου¹ ἀναφερομένης ἐρμηνείας τοῦ μύθου τῆς Σκύλλης, ἐρμηνείας, καθ' ἣν «*Τυρρηνῶν νῆες ἦσαν αἱ ληϊζόμεναι τὰ περὶ χωρὰ τῆς Σικελίας. Ἦν δὲ ναὺς τριήρης ταχεῖα τότε, ἥ ὄνομα Σκύλλα, καὶ κατεπιγέγραπτο ἐπὶ τῆς πρῶρας. Αὕτη δ' ἡ τριήρης τὰ λοιπὰ τῶν πλοίων συλλαμβάνουσα πολλάκις εἰργάζετο βροῶμα καὶ λόγος ἦν περὶ αὐτῆς πολὺς*». Εἰς ταῦτα προσθετέον ὅτι ὁ Βεργίλιος² καὶ ὁ μυθογράφος Ὑγίνος³ ἀναφέρουσιν, ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ τῆς Σικελίας, ναυτικούς ἀγῶνας τελεσθέντας ὑπὸ τοῦ Αἰνείου πρὸς τιμὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἀγχίσου, καθ' οὓς, ἀγωνισθέντων τεσσάρων πολεμικῶν πλοίων, φερόντων τὰ πρὸς τὰ ἀκροστόλια αὐτῶν συμφωνοῦντα ὀνόματα *Πρίστις, Χίμαιρα, Κένταυρος* καὶ *Σκύλλα*, ἐνίκησε τὸ τελευταῖον.

Ἡ νέα ὅλως θεωρία μου αὕτη, ὅτι ἐκ τῆς χρησιμοποίησεως ἐμψύχου τινὸς ὡς ἀκροστολίου ἐγεννήθησαν πολλὰ τῶν δισωμάτων τεράτων τῆς ἀρχαίας τέχνης, δύναται νὰ ἐπικυρωθῇ λαμπρῶς διὰ τῆς δι' αὐτῆς εὐκόλου κατανοήσεως πολλῶν ἄλλων ἀποφωλίων ὅλως, δυσειδῶν καὶ ἄλλως ἀκατανοήτων τεράτων. Ἐπιτρέψατέ μοι νὰ σᾶς παρουσιάσω δύο χαρακτηριστικὰ παραδείγματα εἰλημμένα ἐκ τε τῶν κλασσικῶν καὶ τῶν Μυκηναϊκῶν χρόνων.

Ἐπὶ τῶν ἀθηναϊκῶν διωβόλων, ἀργυρῶν νομισμάτων τῶν Μακεδονικῶν χρόνων, εἰκονίζεται γλαῦξ δύο σώματα ἔχουσα, εἰς μίαν δὲ κεφαλὴν ἀπολήγοντα (Εἰκ. 7). Ἡ ἐν μέσαις Ἀθήναις καὶ ἐπὶ οὕτω

¹ Περὶ ἀπίστων 21. Ἴδε καὶ Ἀποστόλ. 16, 49. Ψευδο-Εὐδοκίας σ. 377.

² Aen. 5, 122.

³ Fabulae 173 p. 148, 14 ἔκδ. Smith.

ἐπισήμου χώρου παρουσία τοῦ ἀποφωλίου καὶ δυσειδεστάτου ἐκτρώματος τούτου, ἐκτρώματος ἀξίου μόνον νὰ ἐκτεθῇ ἀντὶ δεκαλέπτου εἰσόδου εἰς τὴν λαϊκὴν περιέργειαν, παραμένει μέχρι τοῦδε ἀνεξήγητος. Διότι ἡ παρὰ τοῖς νομισματολόγοις ἐπικρατοῦσα ἐρμηνεία, ὅτι ἐτέθη πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ νομίσματος ὡς δύο ὀβολῶν ἀξίαν ἔχοντος, ἀνατρέπεται διὰ τῆς παρατηρήσεως, ὅτι τὸν αὐτὸν τύπον τῆς δισωμάτου γλαυκὸς ἀνευρίσκομεν ἐπὶ συγχρόνων χαλκῶν νομισμάτων τῆς αὐτῆς πόλεως. Ὁμοίως καὶ διὰ τῆς παρατηρήσεως, ὅτι οἱ αὐτοὶ Ἀθηναῖοι ἔθεσαν ἐπὶ πλείστων ὁμοίων τὸ μέγεθος ἀργυρῶν καὶ χαλκῶν νομισμάτων δύο ὀλοσώμους γλαῦκας, ἐνῶ τὰ μὲν

Εἰκ. 7

ἀργυρᾷ τούτων ἦσαν ἀξίας τεσσάρων ὀβολῶν, τὰ δὲ χαλκᾷ τοῦ αὐτοῦ μεγέθους πρὸς τὰ φέροντα τὴν μονοκέφαλον δισώματον γλαῦκα, χωρὶς ἐκ τοῦ μεγέθους αὐτῶν ν' ἀναγκασθῶσι νὰ συντομεύσωσι διὰ τῆς μονοκεφαλίας τὴν παράστασιν. Ἐπίσης αἱ παρὰ τινων τῶν μυθολόγων καὶ νομισματολόγων¹ προταθεῖσαι ἐρμηνεῖαι τῆς μονοκεφάλου καὶ δισωμάτου γλαυκὸς ὡς συμβόλου διπλῆς τινος τὴν φύσιν Ἀθηνᾶς, οἷα π.χ. ἐλογίσθη ἡ Παλλὰς - Ἀθηνᾶ, οὐδένα ἔπεισαν, διότι οὐδεὶς λόγος ὑπῆρχε δύο Ἀθηνῶν, ἀρτίων ἀπεικονιζομένων, νὰ λογισθῇ ὡς σύμβολον ἡ ἐκτρωματικὴ μονοκέφαλος γλαῦξ καὶ οὐχὶ δύο ἄρτια γλαῦκες.

Ἀλλ' ἂν ἀναλογισθῇτε ὅτι ἡ γλαῦξ, ἀντιθέτως πρὸς τὴν σημερινὴν αὐτῆς φήμην, ἐλογίζετο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ ἦτο παροιμιώδης ὡς αἴσιος οἰωνὸς νίκης, μάλιστα δὲ ναυτικῆς· ἂν ἐνθυμηθῇτε ὅτι κατὰ τὴν ἐνδοξοτέραν ναυμαχίαν τῶν Ἀθηνῶν, τὴν ἐν Σαλαμῖνι, καὶ δὴ καθ' ἣν σιγμὴν ὁ Θεμιστοκλῆς διελέγετο ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τοῦ πλοίου, «ὥφθη γλαῦξ διαπετομένη ἀπὸ δεξιᾶς τῶν νεῶν καὶ τοῖς καρχησίοις ἐπικαθημένη, διὸ καὶ μάλιστα προσέθετο τῇ γνώμῃ καὶ παρεσκευάζετο ναυμαχῆσιν»· ἂν, τέλος, ἀναφέρω ὑμῖν

¹ J. de Witte, Double Minerve pag. 8, 10. Élite céramographique, I. p. 298.— E. Gerhard, Zwei Minerven p. 5.— Beulé, Monnaies d'Athènes, p. 54 et 55.

ὅτι τὰ κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους κοπέντο ἄφθονα νομίσματα τῶν Ἀθηναίων εἰκονίζουσι τὸν Θεμιστοκλέα ἐπιστρέφοντα εἰς Πειραιᾶ τροπαιοφόρον ἐπὶ ναυαρχίδος, ἐχούσης ἐπὶ τοῦ ἀκροστολίου ποτὲ μὲν γλαῦκα, ποτὲ δὲ προτομὴν Ἀθηνᾶς.¹ βεβαίως θὰ παραδεχθῇτε τὴν γνώμην μου, ὅτι ἀπὸ τῆς χρησιμ. τοιήσεως τῆς γλαυκὸς ὡς ἀκροστολίου ἐνὸς τῶν σπουδαιότερων πολεμικῶν πλοίων τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων, αὐτῆς τῆς ναυαρχίδος ἴσως τοῦ Θεμιστοκλέους ἢ τῆς Σαλαμινίας ἢ καὶ τῶν Πολιάδος ἢ Τριτωνίδος ἢ Παρθένου² (ἐπιθέτων τῆς Ἀθηνᾶς) καλουμένων ἀθηναϊκῶν τριήρεων, θὰ ἐγεννήθη ἡ ἀνάγκη τοῦ διπλασιασμοῦ τοῦ σώματος αὐτῆς. Ὅτι δὲ τὰ ἀκροστόλια ταῦτα ἀπέβαινον ἱερὰ σύμβολα καὶ ἄξια ἀπεικονίσεως ἐπὶ τῶν νομισμάτων, ὡς ἀνακαλοῦντα ἐνδόξους περιστάσεις τῶν ἀρχαίων πόλεων, διδασκόμεθα ἐκ τῆς συχνῆς αὐτῶν ἀναθέσεως τοῖς θεοῖς ὑπὸ τῶν νικητῶν. Πρόκειται ἄρα περὶ περιφήμου τινὸς ἱστορικῶς ἢ καλλιτεχνικῶς ἀκροστολίου γλαυκὸς χρησιμοποιηθέντος ὡς νομισματικοῦ τύπου, ἵνα διακοπῇ πως ἡ μονοτονία τῆς ἐπὶ τῶν νομισμάτων ἀπ' αἰώνων εἰκονιζομένης ἀπλῆς γλαυκός. Πιθανὸν μάλιστα πρὸς κοπὴν τῶν νομισμάτων τούτων ἀφορμὴν νὰ ἔδωκε περίπτωσις τις σχετικὴ πρὸς τὸν μισθὸν τῶν ναυτικῶν πληρωμάτων τῆς πόλεως.

Σύμφωνον πρὸς τὴν ἐρμηνείαν μου ταύτην εἶναι καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ αὐτὴ δισώματος μονοκέφαλος γλαῦξ ἀπαντᾷ ὡς νομισματικὸς τύπος τοῦ Σιγείου, ἔνθα ἐστάθμευεν ὁ φρουρῶν τὴν εἴσοδον τῶν Λαρδανελλείων Ἀθηναϊκὸς στόλος, πρὸς δὲ καὶ ἐπὶ νομισμάτων τῶν στενῶς πρὸς τὰς Ἀθήνας συνδεομένων ναυτικῶν πόλεων, Ἀγαθόπολεως τῆς θρακικῆς Χερσονήσου, Ἀδραμυτείου Μυσίας καὶ Μιλιτοπόλεως τῆς αὐτῆς Μυσίας, ἀποικίας δὲ τῶν Ἀθηναίων.³

Ὅτι δὲ τὸ ἀκροστόλιον τοῦτο τῆς δισωμάτου γλαυκός δὲν ἦτο ἐφεύρεσις τις τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τῆς ἐν Σαλαμίνι ναυμαχίας, ἀλλὰ ναυτικὸς τύπος πολὺ ἀρχαιότερος, διδασκόμεθα ἐκ τῆς χρησιμοποίησεως αὐτοῦ ὡς κοσμήματος ἀρχαϊκοῦ ἀγγείου, ἀνήκοντος εἰς τὴν Κάμειρον, πόλιν τῆς κατ' ἐξοχὴν ναυτικῆς νήσου Ῥόδου (Εἰκ. 8).⁴

Τὸ δεύτερον καὶ κατὰ πολὺ ἀρχαιότερον παράδειγμα τοιούτου

¹ Σβορώνος ἐν Διεθ. Ἐφ. Νομ. Ἀρχ., τόμ. 12ος σελ. 133. — L. Anson, Numismata Graeca, Part V pl. XVI, N° 717-719. Πβλ. καὶ Pl. XX, 949.

² A. Cartault, La trière athénienne σελ. 117-118.

³ Imhoof-Keller, p. 32.

⁴ E. Curtius, Wappengebrauch pl. I, 14.

διπλασιασμοῦ σώματος ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ζώου, ὅπερ ὑπεσχέθην ν' ἀναφέρω, εἶναι οἱ δύο ἐκεῖνοι περίρημοι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς τέχνης ἑγγλυπτοί, τῶν περὶ τὰ 1500 π. Χ. μυκηναϊκῶν χρόνων λίθοι, οὓς πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀνεκάλυψεν ἐν Μυκῇναις ὁ καθηγητὴς κ. Τσουντας.¹

Ἐπὶ μὲν τοῦ ἑνὸς (Εἰκ. 9^α) εἰκονίζεται λέων δισώματος, μίαν ἔχων κεφαλὴν, ἰσιτάμενος κατενώπιον, μετὰ τῶν προσθίων ποδῶν

Εἰκ. 8

Εἰκ. 9α-β

ἐπιτεθειμένων ἐπὶ βωμίσκου· ἐπὶ δὲ τοῦ ἑτέρου (Εἰκ. 9) ἔχομεν τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς παρὰστασιν μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς ὅτι ὁ λέων εἶναι πτερωτὸς καὶ κερασφόρος, ἔχων παρ' αὐτὸν ἰδρυμένον ἰδιόμορφον σύμβολόν τι ἀνερμήνευτον μέχρι τοῦδε.

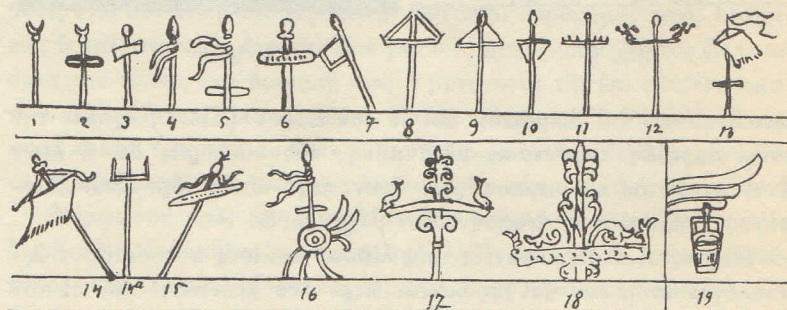
Πάντες οἱ περιγράψαντες τοὺς λίθους τούτους πολυάριθμοι ἀρχαιολόγοι ἐνόμισαν ὅτι πρόκειται περὶ δύο λεόντων, οἱ οἱ τοῦ ὑπερθύρου ἐμβλήματος τῆς πόλεως τῶν Μυκηνῶν, καταληγόντων ὅμως εἰς μίαν κεφαλὴν χάριν συντομεύσεως τῆς παραστάσεως. Ἄν ὅμως λάβητε ὑπ' ὄψιν ὅτι ἕτεροι ὅμοιοι καὶ τῆς αὐτῆς προελεύσεως καὶ τέχνης λίθοι ἀντιγράφουσι σώους ἀμφοτέρους τοὺς λέοντας τῆς πόλεως τῶν Μυκηνῶν χωρὶς νὰ ἐπηρεασθῶσιν ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τοιαύτης συντομεύσεως εἰς τερατόμορφον σχῆμα· πρὸς δὲ ἂν ἐνθυμηθῆτε ὅτι ὁ λέων εἶναι σύνηθες ὄνομα καὶ ἀκροστόλιον κόσμημα πολεμικῶν πλοίων τῶν ἀρχαίων,² θέλετε δεχθῆ, νομίζω, τὴν ἐμὴν γνώμην ὅτι πρόκειται καὶ πάλιν περὶ ἀκροστολίου πλοίου, ἥτοι ἑνὸς

¹ Ἐφημερίς Ἀρχαιολ. 1888 σελ. 175, Πίναξ 10, 2 καὶ 20.— Furtwängler, Die antiken Gemmen, Taf. III, 23-24.

² Μία τῶν ἀθηναϊκῶν τριήρων ἐκαλεῖτο *Λέαινα*, ἑτέρα δὲ *Πανθήρα*, (Cartault ἔ. ἀ. σελ. 111 καὶ 113). Ὁ λέων δ' εἶναι συνηθέστατος ὡς ἀκροστόλιον πολεμικῶν πλοίων ἐπὶ ἀρχαίων νομισμάτων. Ἴδε L. Anson, Numismata Graeca. Part V pl. XVIII, 849-851, ἰδίως ἴδε δισώματος πτερωτοῦ λέοντος ἀκροστόλιον ἐν Κυζίκῳ: *Nomisma* VII, Πίν. II, 35.

λέοντος, οὗ τὸ σῶμα ἐδιπλασιάσθη, δι' ἣν ἐδείξαμεν ἤδη ὀπτικήν ἀνάγκην. Εὐτυχῶς ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἡ γνώμη μου ἐπιβεβαιοῦται λαμπρῶς διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ ἐτέρου (Εἰκ. 9^β) τῶν ἐν λόγῳ μυκηναϊκῶν λίθων παραστάσεως τοῦ μέχρι τοῦδε ἀνερμηνεύτου συμβόλου, ὅπερ κατ' ἐμὲ εἶναι ἡ πασίγνωστος *stylis* τῶν πολεμικῶν πλοίων, ἥτοι τὸ σκήπτρόμορφον ἐκεῖνο ξύλον μετὰ τῆς πλαγίως διὰ σχοινίων ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ στελλεῖο ἀνηρτημένης κεραίας, δι' οὗ ἐκοσμεῖτο ἡ πρύμνη τῶν ἀρχαίων πολεμικῶν πλοίων (Εἰκ. 10,⁸⁻⁹).¹

¹ Ἴδε E. Babelon, *La stylis attribut naval sur les monnaies*: Mélanges Numismatiques τόμ. IV σελ. 199 κέξ. — E. Assmann, *Das Stabkreuz auf*

Εἰκ. 10

griech. Münzen: Zeit. f. Num. XXV, σελ. 215 κέξ.—G. F. Hill, *Nochmals das Stabkreuz*, ἀπόθι σ. 335 κέξ.—E. Seltmann, *Num. Zeitsch.* τόμ. LXVI (1913) σ. 203. Περὶ τῶν ἀνερμηνεύτων μέχρι τοῦδε λεπτομερειῶν τοῦ ζητήματος τῆς *stylis* τυποῦμεν νῦν λεπτομερῆ μελέτην, ἵνα δείξωμεν ὅτι ἀρχικῶς ἡ *stylis* ἦτο σκήπτρον θεοῦ χρησιμεῖον, ὅπως νῦν ἡ ἐν τῷ αὐτῷ μέρει τοῦ πλοίου ἀναρτωμένη εἰκὼν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὡς ἱερὸν *φυλακτήριον* τῶν πολεμικῶν πλοίων, καὶ δὴ ἔχον παρὰ μὲν τοῖς Φοίνιξι τὸ σχῆμα τοῦ μεθ' ἡμῶν σελήνου σκήπτρου τῆς Ἀστάρτης (Εἰκ. 10,¹), παρὰ δὲ τοῖς Ἕλλησι ποτὲ μὲν τὸ σχῆμα τοῦ *θύρσου* τοῦ τοῦς Τυρρηνοῦς πειρατὰς κατατροπώσαντος Διονύσου (Εἰκ. 10,⁴), ποτὲ δὲ σχῆμα τῆς *τριάνης* τοῦ θεοῦ τῶν θαλασσῶν Ποσειδῶνος (Εἰκ. 10,^{14a}). Ἐπὶ τῶν σκήπτρων τούτων καθηλοῦτο σταυροειδῶς ἡ ἀνηρτᾶτο διὰ σχοινίων ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ σκήπτρου, κεραία, ἐξ ἧς ἀνηρτᾶτο ἡ *άλουργίς* ἢ *σημαία* τοῦ ἐπιβαίνοντος τοῦ πλοίου βασιλέως ἢ ναυάρχου (Εἰκ. 10,¹³), ἢ *πινάκις*, ἐφ' ἧς ἀνεγράφετο τὸ ὑπὸ τοῦ ναυάρχου ἐκάστοτε διδόμενον *σύνθημα* τῆς ναυμαχίας (Εἰκ. 10,^{2-3, 5-6, 15} καὶ Εἰκ. 11). Ἐνεπηγνύετο δὲ ἡ *stylis* ἐπὶ τοῦ ἀφλάστου τοῦ ἀνωθεν τοῦ θρόνου τοῦ ναυάρχου ὑψουμένου, (Εἰκ. 10,¹⁶) χρησιμεύοντος δὲ μόνον πρὸς ἀνύψωσιν καὶ ἐπίδειξιν ὑπὸ τοῦ

Ὅτι δὲ οἱ Μυκηναῖοι ἦσαν ναυτικός λαός, δυνάμενος νὰ χρησιμο-
ποιήσῃ τοιαῦτα ναυτικά σύμβολα ἐπὶ τῶν μνημείων αὐτοῦ γνωρίζο-
μεν πάντες. Ἐτέρα ὁμοία τεχνικὴ ἀνάγκη
διπλασιασμοῦ τοῦ σώματος διακοσμητι-
κῆς μορφῆς, χωρὶς νὰ παύσῃ αὕτη ἐν
τῇ διανοίᾳ τοῦ ὁρῶντος νὰ θεωρῇται
ὡς ἐν μόνον σῶμα ἔχουσα, παρουσιάσθη
ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἀρχιτεκτονικῇ κατὰ τὰς
γωνίας τῆς στέγης τῶν ναῶν. Οὕτω
π. χ. ἀκρωτήριοι παρουσιάζει τὴν Σφίγγα
δισώματον, ἵνα ἐξ ἑκάστης πλευρᾶς φαί-
νηται ὁλόκληρος (Εἰκ. 13).

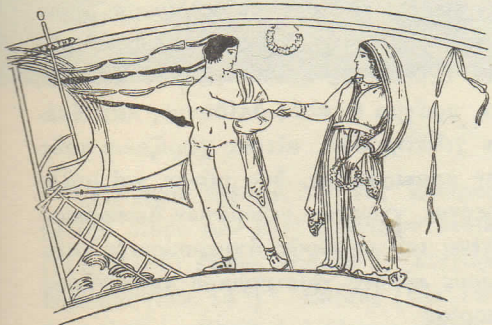

Εἰκ. 13

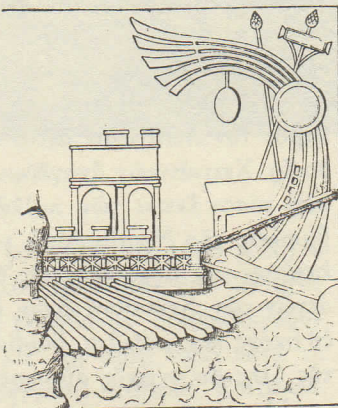
Ἀλλ' ὥς ἐπανέλθωμεν πάλιν εἰς τὸν Δικέφαλον τοῦ Βυζαντίου.

Ὁ κ. Λάμπρος στηριχθεὶς εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἑξακριβωθὲν γεγονός,
ὅτι τὸ ἀρχαιότερον τῶν βεβαίως γνωστῆς χρονολογίας βυζαντινῶν

ναυάρχου τῶν διαφόρων ἐκάστοτε σημείων αὐτοῦ, ἤτοι τῶν διαταγῶν τῶν
δεδομένων διὰ ταινιῶν, ἀσπίδων, τυμπάνων (Εἰκ. 12), φανῶν (Εἰκ. 10¹⁹). Παρα-
θέτομεν ἐνταῦθα τρεῖς εἰκόνας, ἐκ τῆς ἐν λόγῳ μελέτης ἡμῶν, δεικνύουσας ἢ
μὲν πρῶτη τὰ διάφορα σχήματα τῶν στυλίδων (Εἰκ. 10), ἢ δὲ δευτέρα στυ-

Εἰκ. 11

Εἰκ. 12

λίδα ἔχουσαν ἀναγεγραμμένον τὸ σύνθεμα ΙΕΥΞ ΞΩΤΗΡ ἐπὶ τῆς πινακίδος
καὶ τέσσαρας ταινίας τεσσάρων σημείων ἐπὶ τοῦ ἀφλάστου (Εἰκ. 11) καὶ τέλος
ἡ τρίτη ἀφλάστον, ἐφ' οὗ ἤρτηνται ὡς σημεῖα, ἀσπίς καὶ τύμπανον, ἐνῶ παρ'
αὐτὸ κεῖται στυλὶς καὶ σημαία (Εἰκ. 12).

μνημείων, ἐφ' οὗ ἀπαντᾷ ὁ Δικέφαλος, ἀναφέρεται εἰς τὸν βασιλέα τῆς Νικαίας Θεόδωρον Β' τὸν Λάσκαριν (1254-1258), μὴ ἔχων δὲ ἐπαρκεῖς λόγους, ὥς νῦν ἡμεῖς, ἵνα τὰς ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἤδη αἰῶνος ἐγγράφους πηγὰς περὶ βασιλικῶν βυζαντινῶν ἀετῶν θεωρήσῃ ὡς ἀναφερομένας εἰς δικεφάλους ἀετούς, κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐν Νικαίᾳ πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν ἀρχὴν τοῦ Βυζαντινοῦ Δικεφάλου. Τούτου δ' ἔνεκεν ἐπολέμησε καὶ ἀπέκλεισε συστηματικῶς ἐκ τῆς ἐρεῦνης αὐτοῦ πάντα τὰ ὑπὸ πολυαριθμῶν προγενεστέρων ἐρευνητῶν τοῦ αὐτοῦ θέματος μνημονευθέντα, ὥς ἀρχαιότερα τοῦ χρονικοῦ τούτου ὁρίου βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς αὐτῆς παραστάσεως.

Ἐρευνῶν δὲ περαιτέρω πόθεν οἱ αὐτοκράτορες τῆς Νικαίας παρέλαβον τὸν Δικέφαλον καὶ διὰ τίνα λόγον, ἐνθυμεῖται τοὺς δικεφάλους ἀετούς τῶν Βαβυλωνίων, Χετταίων καὶ Μυκηναίων τῆς Γ' καὶ Β' χιλιετηρίδος π. Χ. — περὶ ὧν κατωτέρω — καὶ τοὺς τεθέντας ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς Ἀμίδας τῆς Μεσοποταμίας καὶ ἐπὶ νομισμάτων ὑπὸ τοῦ Τουρκομάνου σουλτάνου τῶν Ὀρτοκιδῶν Μαχμούτ κατὰ τὰ ἔτη 1200 - 1222, ἥτοι βραχὺ πρὸ τῆς βασιλείας Θεοδώρου Β' Λασκάρεως (1254 - 1258). Καὶ τὴν μὲν ἔνεκα τοῦ συγχρονισμοῦ πρώτην παρουσιαζομένην εἰς τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ὑπόθεσιν, ὅτι οἱ αὐτοκράτορες τῆς Νικαίας, οἱ κατ' αὐτὸν πρῶτοι τῶν μεσαιωνικῶν Ἑλλήνων ποιησάμενοι χρῆσιν τοῦ Δικεφάλου, ἐδανείσθησαν αὐτὸν ἐκ τῶν νομισμάτων ἢ τῶν τειχῶν τῶν Τουρκομάνων Ὀρτοκιδῶν, ἀποκρούει εὐλόγως ὡς κατωτέρα τοῦ ἀξιώματος αὐτῶν, δέχεται ὁμως ὡς πολὺν μάλλον πιθανὴν τὴν ἔτι ἀπιθανωτέραν ὑπόθεσιν, ὅτι παρέλαβον τὸν Δικέφαλον ἀετὸν ἀπ' εὐθείας ἐξ αὐτῶν τῶν ἐν Καππαδοκίᾳ Χετταϊτικῶν ἀναγλύφων, πρᾶγμα ἐντελῶς ἀπίθανον, κατ' ἐμέ, οὐχὶ τόσον ἔνεκα τῶν πολλῶν χιλιετηρίδων, αἵτινες χωρίζουσι τοὺς βασιλεῖς τῆς Νικαίας, ἀπὸ τῶν σπανιωτάτων, δύο μόνον, καὶ μόλις ἐσχάτως μετ' ἀρχαιολογικὰς ἐρεῦνας, γνωστῶν γενομένων δικεφάλων ἀετῶν τῶν Χετταίων, ὅσον ἔνεκα τοῦ σφοδρῶς ἀποκρούοντος τοὺς ἔθνικοὺς καὶ μάλιστα βαρβάρους τύπους χριστιανικοῦ χαρακτῆρος τῆς ὅλης βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Ἄν τὸ συμπέρασμα τοῦτο τοῦ κ. Λάμπρου, ἢ τὸ τῶν παραδεχομένων ὅτι ὁ Δικέφαλος τῶν Βυζαντινῶν ἐλήφθη παρὰ τῶν μνημείων τῶν Ὀρτοκιδῶν, ἦτο ἀληθές, τότε ὁ περίφημος ὡς χριστιανικὸν ἢ ῥωμαϊκὸν ἔμβλημα δικέφαλος ἀετὸς τοῦ Βυζαντίου καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ παραλαβόντων καὶ μέχρι τῆς σήμερον χρησιμοποιούντων, ἐπὶ σιμαίων, θυρεῶν καὶ νομισμάτων, πολυαριθμοτάτων καὶ ἰσχυροτάτων

χριστιανικῶν κρατῶν, θὰ ἀπεδεικνύετο ἀσιατικὸν ἢ ὀθωμανικὸν τουρκομανικὸν ἔμβλημα, ἀγνώστου μάλιστα σημασίας, δι' οὗ δὲν γνωρίζω ἂν ἡμεῖς οἱ νεώτεροι Ἕλληνες θὰ εἶχομεν τὴν αὐτὴν, ἣν νῦν, ἐνθουσιώδη ἐπιθυμίαν νὰ κοσμήσωμεν τοὺς σταυροὺς τῆς τόσον νῦν δοξασθείσης κυανολεύκου σταυροφόρου σημαίας μας.

Εὐτυχῶς τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει οὕτω.

Ἐν πρώτοις τὰ τουρκομανικὰ ταῦτα νομίσματα ἔχουσιν, ἀκριβέστερον ἐξεταζόμενα, ὡς ἑξῆς:

Α

Β

Γ

Δ

Ε

Ζ

Η

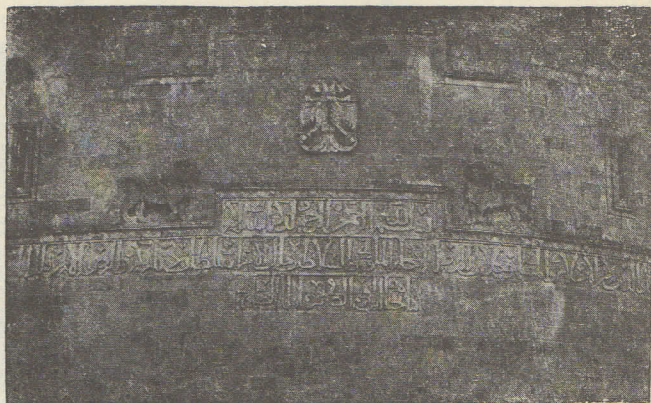
Εἰκ. 14

Ἐν ἔτεσι 584 καὶ 586 τῆς Ἑγείρας (= 1178 καὶ 1180 μ. Χ.) ὁ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Βενὶ Ζεγγιδῶν ἀταβέκος Imád-ed-deen Zenggee (1170-1196) ἔκοψε πρῶτος ἐν Σίγγαρα (Βαγδάτη), δικεφαλοφόρον νόμισμα (Εἰκ. 14^Α).¹ Ἐπίσης (Εἰκ. 13^Β) ἐν τῇ αὐτῇ πόλει κατὰ τὸ ἔτος 606 (= 1209) ὁ διάδοχος αὐτοῦ Ζεγγίδης ἀταβέκος Kutb-ed-deen Mohammad (1197-1218).² Μετ' αὐτοὺς ἔρχεται ὁ Ὀρτοκίδης σουλτᾶνος Násir-ed-deen Mahmood (1200-1221) κόψας τοιαῦτα

¹ Stanley Lane Poole, Catalogue of Oriental coins in the British Museum vol. III, p. 219, N° 615-619, pl. XI, 619 (= Εἰκ. 14^Α).

² Ἐ. ἄ. p. 225, N° 633-634, pl. XI, 633 (= Εἰκ. 14^Β).

νομίσματα (Εἰκ. 14 Γ, Δ, Ε) ἐν Ἀμίδᾳ (Διαβερκίρ) κατὰ τὰ ἔτη 610, 614 καὶ 617 (=1212, 1216 καὶ 1219) καὶ ἐν Keyfa ἔτει 615 (=1217).³ Σημειωτέον ὅτι τὰ ἐν ἔτει 614 ἐν Ἀμίδᾳ κοπέντα ἔχουσι ἐσχηματισμένας τὰς πτέρυγας τοῦ ἀετοῦ ὡς κεφαλὰς τινος Ἰανοῦ ἀντιθέτως βλέπούσας. Καὶ ὁ διάδοχος δὲ τοῦ Μαχμουὺδ Rukn-ed-deen Mórdood (1222-1231 μ. Χ.) ἔκοψεν ὁμοίου τύπου νομίσματα ἐν Ἀμίδᾳ ἐν ἔτει 621 (=1223 μ. Χ.).⁴ Τέλος, τὸν αὐτὸν

Εἰκ. 15.

τύπον τοῦ Δικεφάλου εὐρίσκομεν ἐπὶ νομίσματος, κοπέντος ἔτει 678 (=1280) ἐν Irbil ὑπὸ τοῦ Μογγόλου χάνου τῆς Περσίας Abaga (1265-1280),² ἐπὶ νομισμάτων τῶν Δουσιδῶν, καὶ ἐπὶ νομίσματος κοπέντος ἐν Γιουλιστάν κατὰ τὸ ἔτος 1364 μ. Χ.³

Ὡς πρὸς δὲ τοὺς ἀετοὺς τοὺς ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως Ἀμίδας (Διαβερκίρ) τῆς Μεσοποταμίας παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς. Τὰ τείχη ταῦτα ἐκτίσθησαν ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων Κωνσταντίνου (335-361), Ἰοβιανοῦ (363-364) καὶ Ἰουστινιανοῦ (527-565). Ἐν ἔτει 1183 μ. Χ. ὁ Σελδσουκίδης σουλτᾶνος Σαλαδῖνος κυριεύσας τὴν Ἀμιδαν παρέχωρησεν αὐτὴν εἰς τὸν πιστὸν αὐτοῦ σύμμαχον ἀταβέκον τῆς Keyfa Ὀρτοκίδην Noor-ed-deen Mohammad (1174-1185). Μετὰ δὲ τὸν

¹ Ἔ. ἀ. p. 131 κῆξ. ἀρ. 346-354, pl. VII, 346, 349, 351 (=Εἰκ. 14 Γ, Δ, Ε).

² Ἔ. ἀ. σελ. 136, ἀριθ. 358-360 (Εἰκ. 14 Ζ).

³ Ἔ. ἀ. Τόμ. VI, σελ. 22, ἀριθ. 56 (Εἰκ. 14 Η).

⁴ Köhne, vom Doppeladler ἔ. ἀ. 20. Πιν. LXVII, 8.